

LUKÁCS GYÖRGY

Interju

Kérdez: Vezér Erzsébet és Eörsi István

L: És ha a Galilei-körnek valamit jelentett volna... Ez egy olyan dolog, amiről tulajdonképpen nem is érdemes beszélni.

V: Volt egy Ady gyászünnepe, amin maga tartott egy Adyt méltató beszédet, ennek itt van a meghívója, és meg van nekünk a polányi beszéde is.

L: Nézze ez nagyon lehetséges, én a Polányit jól ismertem személyesen is és most, amikor ezt a dolgot megtartották 19. februárban, hogy akkor engem megkértek, hogy tartsak egy beszédet, ez egyáltalában nincs kizárva.

V: S ennek nyoma hol lehet?

L: Sehol. A dolog úgy áll, hogy én általában szerettem teljesen szabadon beszélni, s ennél fogva semmiféle dolgom, mondjuk pl. azok a dolgok, amiket a társadalomtudományi szabadiskolában, vagy hol tartottam. Azok mind, nem voltak leírva soha. Én egy cédulára csináltam egy tervezetet magamnak és szabadon beszéltem. És most tudniillik megint ne felejtse el, hogy abban az időben senki, és most engem beleértve, nem tartott egy olyan nagyságnak, akinek minden megnyilatkozását dokumentumba kell venni. Fölkértek, hogy tartsak a Galilei-körben egy előadást, tartottam egy előadást s az volt a meggyőződésem, hogy másnap el van felejtve és kész.

E: Hát ez a kérdés viszonylag hamar tisztázódott.

V: S egyáltalában a Galilei-körről mi volt a véleménye akkor?

L: Nézze, a dolog úgy áll, hogy én minden ilyen baloldali mozgalmat támogattam, a másik oldalról én ideológiailag egy igazi baloldali annyiban sose voltam, hogy se a pozitivizmust se más ilyen világnézetet, amit ők osztottak én osztottam volna. Ennél fogva volt köztünk általábanvéve egy ilyen - hát mondjuk - jóindulatu viszony, ami megnyilvánult abban, hogy a régi Magyarországgal szemben összetartottunk. Ellenben minden, hiszen az világosan kiderült 18-ban, amikor mi megcsináltuk ezeket a szellem-tudományoknak az iskoláját, ami élesen eltért a társadalomtudományi szabadiskolától, ellenben ebben a tekintetben nemcsak én, hanem Szabó Ervin is teljes mértékben szövetségesnek tartotta ezt, ezt az iskolát a régi Magyarország ellen.

V: 17 után se lett szoros a kapcsolatuk, amikor az a kör valamennyire radikálizálódott?

L: Nézze, én nem emlékszem. Ennekem első igazi kapcsolatom szorosabb féligmeddig baráti körrel, az a kommunista párttal volt. De a kommunista párt előtt én se a radikális párttal, se a szociáldemokrata párttal, se ezekhez soha nem jártam föl. Fogalmam nem volt, hogy ott belül mi játszódik le. Mondom, a kommunista párt volt az első ilyen párt, amivel nekem kapcsolatom lett volna.

V: A Polányi azt mondja a visszaemlékezésében, hogy ő ezen a gyászünnepélyen egy harcos antimaterialista, maga pedig egy harcos bolsevista szellemben méltatta Adyt.

L: Hogy mit gondolt 19 február 6-án a Polányi azt én ma nem tudom ellenőrizni, azt se tudom ellenőrizni pontosan, hogy én akkor mit gondoltam. Itt maguk irodalomtörténészek, hogy ugymondjam, tulzott figyelemmel nézik egy írónak a fejlődését, akik amikor a dolgok lejátszódnak részben borzasztó kevésbé érdekesek. A dolog alapjábanvéve úgy van, hogy én egész életemben nagy tisztelője voltam az Adynak, most megkért a Polányi, hogy tartsak

egy előadást, természetesen, hogy tartottam egy előadást. De hogy ennek az életem lefolyására valamilyen jelentősége lett volna, sőt ezt gondoltam vagy azt gondoltam volna, ezek irodalomtörténeti tulzások.

V: Akkor engedje meg, hogy megpróbáljuk...

L: Egy történész egy analízisben ezt írta, hogy tudta jól Arany János. Az öreg azt mondta: tudta a fene. Ez a különbség azt hiszem még ma is fönnáll, hogy itt az emberek bizonyos dolgoknak jelentőséget tulajdonítanak, aminek abban az időben nem volt semmi jelentősége.

E: Igen, van egy filológiai buzgalom.

V: Na most a másik: akkor az volna a kérésünk, hogyha 14-nél folytatná azt, amit nekünk elmesélt a háboru kitörése utáni állásfoglalására a háboruval kapcsolatban.

L: Nézze, hát itt a háborunál igazán nem mondhatok mást, én az első pillanattól kezdve a háboru ellen voltam. És a saját környezetemben is nagyon türelmetlen voltam azokkal szemben, akik bármiféle háborus állásfoglalást csináltak. Még egy olyan esetben, ahol nem volt háborus állásfoglalás, mint a Balázs Béla, Menj és szenvedj te is. Én nem a nyilvánosság előtt, de privátim nagyon élesen megmondtam neki a véleményemet és különösen borzasztóan helytelenítettem annak a könyvnek a végén: van egy beszélgetés közte és Lesznai Anna között, amelyben egyenesen az osztrák-magyar monarchiát mint egy ilyen nemzetiségi Svájcot dicsőíti a Balázs. Amit én egy ostoba - hogy mondjam - rágalomnak tekintettem, az osztrák-magyar monarchiával és Magyarországgal szemben. Mert ebben a tekintetben a legrosszabb véleményem volt arról, ami van. Ugyhogy én a háborut illetőleg csak annyit mondhatok, hogy én a legélesebben a háboru ellen voltam. És most nem tudom, hogy ezt elmondtam-e már, hát ha nem mondtam

volna el, elmondom most. Az én álláspontom akkor kb. az volt, hogy lehet, hogy a német és az osztrák hadseregek megverik az oroszokat és akkor a Romanovok megbuknak; az is lehet, hogy az angol-francia hadsereg megveri a német és osztrák hadsereget és akkor a Habsburgok és a Hohenzollerek is megbuknak, ez is rendben van. De akkor ki véd meg minket a nyugati demokráciától? ez a kérdés merült föl. S itt láthatják, hogy az én pozitívizmus elleni ellenkezésemnek megvoltak a maga politikai okai is, hogy én bármennyire elítéltem a magyar állapotokat, abszolúte nem voltam hajlandó egy angol parlamentarizmust egy udeálnak elfogadni. A dolog csak úgy állott, hogy abban az időben én nem láttam semmit, amit a rend helyébe tudtam volna tenni és ebből a szempontból volt a 17-es forradalom egy olyan nagy élmény, mert ott egyszerre fölmerült a horizonton, hogy ez a dolog lehet másképp is. És most már, akármilyen volt az embernek ehhez a viszonya, ez a másképp ez mindnyájunknak - az én nemzedékem tekintélyes részének - az egész életét megváltoztatta az, hogy az a másképp mint valóságos lehetőség fölmerült a horizonton.

E: A Simmel levélről?

L: A Simmel levélben csak az az érdekes, hogy én nagyon gyanakvó vagyok azzal, hogyha ~~az~~ emberek a saját multjukat, hát nem tudom én, olyan simán és kivánságnak megfelelően látják. Ugyhogy én egy bizonyos gyanuval néztem azt, mondjuk inkább kritikai kétkedéssel, vajon igaz-e az, hogy én az első naptól fogva háboru ellenes voltam. És akkor hát először is az első, ami eszembe jutott, az megtörtént csak a dátumát nem tudtam megmondani. Egy Marianne Weberrel, Max Weber feleségével való beszélgetés, ahol ő a hőstettek morális értékét dicsérte és én erre neki azzal feleltem, hogy minél jobb, annál rosszabb. És most azonban ennek a beszélgetésnek az időpontját nem tudtam meghatározni. Most vé-

letlenül a kezembe került a Simmelnek a tiszteletére kiadtak egy ilyen kötetet, és abban a leveleinek egy része közölve van. És van egy levél 14 augusztusi dátummal, amelyben azt írja a Marianne-nak, hogy a Lukács nem képes megérteni ennek a háborúnak a nagyszerűségét, akkor az egy reménytelen dolog, ezt csak így lehet megérteni, s akkor kár is bizonyos fokig kár is vele erről beszélni. Ami azt bizonyítja, hogy a beszélgetés augusztus legelején játszódhatott le. Marianne megírta ezt Simmelnek és Simmel ezeket felelte rá. Hát ebből áll ez a Simmel dolog, ami megerősít engem abban, hogy tényleg helyesen emlékszem, hogy az augusztusi napokban már ellene voltam a háborúnak. Mert hiszen tudja, most nemrég történt a szegény Déryvel ez a szerencsétlenség a Rajk-ügyben, hogy megfélekedezett arról, hogy ő egy cikket írt.

E: Megjegyzem, hogy a Simmelnek abban igaza van, hogy intuitive lehet megérteni.

L: Ebben én is igazat adok neki, csak engem a dolog annyiban érdekkel, hogy itt van egy objektív bizonyíték arra, hogy ez a beszélgetés nyilván a háboru kitörését követő napokban játszódhatott le.

V: S Lukács elvtárs akkor még Berlinben volt?

L: Nem, én akkor Heidelbergben voltam. 12-ben Heidelbergbe költöztem és azt lehetne mondani, a háboru végéig ott éltem, amíg vissza nem jöttem Pestre.

V: Mikor volt ez?

L: Kb. 17 őszén Pestre jöttem, aztán 18 nyarán még Heidelbergben voltam. 18 augusztusban visszajöttem Pestre azzal a képzetel, hogy a következő év tavaszán megint visszamegyek Heidelbergbe, de az már nem következett be.

V: És nem piszkálták magát katonaság ügyben a háboru alatt?

L: A háboruban - megint nem szabad elfelejteni, ez egy kompli-

kált história - én a Hitel Bank igazgatójának a fia voltam. Ami jelentette mindjárt azt, hogy amikor aztán mindenféle kísérletek után kint megakadályozták a tauglichnak minősítést, itt mégis be kellett vonulni, akkor el lehetett intézni, hogy engem a Korányi Klinikára utaltak be fölülvizsgálatra és a Korányi Klinikán betegnek találtak. Így szolgáltam mint segédszolgálatos egészen mindaddig - hát az anekdotát elmondom, mert a személyek miatt is nagyon mulatságos - amíg volt iskolatársam, Rakovszky Iván a későbbi belügyminiszter föl nem kereste az apámat, és minthogy hát ő azért kereste föl az apámat, mert egy Hitelbank vállalatnál igazgatósági tagságot akart szerezni, természetesen per Józsi bácsi folyt a beszélgetés, és természetesen fölmerült az érdeklődés, hogy vajon a Gyuri mit csinál, hát ez természetes dolog. S ebben az összefüggésben az apám elpanaszolta neki, hogy én mint segédszolgálatos élet Pesten és milyen rosszul érzem magamat. Erre azt mondta, nézd Józsi bátyám ez semmi, mondd meg a Gyurinak, hogy keressen föl a Parlamentben és majd megbeszéljük a dolgot. És tényleg megbeszéltük és négy hét múlva föl voltam mentve. És soha többé a hadsereggel semmi dolgom nem volt. Viszont a Rakovszky kapott egy állást egy Hitelbank vállalatnál.

E: Ezt hívják hapiendnek.

L: Tudniillik, ha az én fiatalkori fejlődésemet veszi az ember, akkor ezt a mozzanatot nem szabad kiküszöbölni belőle. Ez létezett akkor. És, hogy én a Hitelbank igazgatójának a fia vagyok, annak irodalmi hatása nem volt, de ilyen életkhatásai nagyon fontosak. Ki tudja melyik lágérbén haltam volna én meg 18-ban, flekktifuszban, ha ez a kapcsolat nincs.

E: Akkor ezek szerint a 14 és 18 közti időben a magyar írókkal, magyar irodalommal lényegében semmilyen kapcsolata nem volt.

L: Hát a dolog úgy áll, hogy volt ez a Vasárnapi Társaság, amelyben Balázs Béla, Lesznai Anna, Fülep Lajos és mások tartoztak. Még egy ideig néha Kaffka is tartozott hozzá, de aztán Kaffka hozzámment a Balázs öccséhez és Bauer Ervinhez és Bauer Ervin és Balázs Béla rettentően gyűlölték egymást, úgyhogy ezzel a Kaffka kivált a mi társaságunkból. És hát én nem ismerem az ő leveleit, valószínűleg abból az időből azután már nagyon kedvezőtlen nyilatkozatok lehetnek. Mert ezek ketten úgy gyűlölték egymást, ahogy testvérek szokták gyűlölni egymást. Most a második dolog az, hogy természetesen régebben nem volt semmi különösebb kapcsolat az egyes írókkal, ezek most se voltak, de azért hát fölmerültek, mert én a háboru alatti időben ismerkedtem meg személyesen a Babits Mihállyal. Az első megismerkedés úgy történt, hogy a Szabó Ervin összehívott egy kis értekezletet, amelyben Babits Mihály, Balázs Béla, Gábir Andor és én voltunk meghíva. És ő fölvetette a kérdést, hogy mit lehetne az írószervezetekkel a háboru ellen csinálni. S erről folyt egy beszélgetés, nem nagyon pozitív eredményekkel. Most utána kb. egy évvel a Mannheim Károly összehozott engem egyszer egy vacsorán a Babitscsal, s vacsora után sétáltunk így este a pesti utcákon, valami különösebb kapcsolat nem jött létre, nyilván úgy van, hogy kölcsönösen nem szimpatizáltunk egymással. De más ilyen írói érintkezésre nem tudok ebből az időből visszaemlékezni. Most megint eltekintve attól, hogy a Lesznai Annával személyesen igen jó viszonyban voltam.

E: Akkor azt hiszem, hogy át kéne térni a forradalmi időszakra. S megkérdezni, hogy ott mi, hogy a forradalom kitörése után... akár először a Károlyi féle őszirózsás forradalom idején, kapcsolatok az irodalommal, irodalmi élettel. Kulturális élettel.

L: Nézze, megint nem szabad elfelejteni és nem szabad a dolgokat stilizálni. Én ehhez a széles intellektuális, a németek úgy mondják: Mit laufer réteghez tartoztam, amely tarthatatlannak tekintette az egész akkori állapotot. Nem tudom én, jellemzésül mondva pl., hogy én ott voltam annál a lánchidi lövöldözésnél is, akkor voltunk valami 400-500 ilyen ember és én egyike ennek 400-500-nak. Itt megint ne csináljunk egy stilizálást, mintha különös kapcsolataim lettek volna. Én az egészből csak arra emlékszem, hogy a nekem nagyon rokonszenves Dienes Lászlónéval, aki kemikus volt, egy nagyon intelligens asszony, azzal álltunk ott együtt a Vörösmarty téren és azzal együtt indultunk és azzal együtt futottunk a dunai híd ívek alá. És semmi különleges szerepem ebben a tüntetésben nekem egyáltalán nem volt. És így kell ezt venni, ezt az egész októberi forradalom tartamára, amikor én igen is híve voltam az októberi forradalomnak, de amiben semmiféle szerepet nem játszottam és nem játszhattam, mert azon a kis Vasárnapi Társaságon kívül nekem semmiféle kapcsolataim, vagy nemtudom én kicsodáim nem voltak. Ezeket a dolgokat nem szabad stilizálni. Az egész dolog fölmerült a forradalom győzelme után, amikor a kommunisták föllépésével kapcsolatos ideológiai problémák kezdtek érdekesek lenni. Itten megint el kell mondani, hiszen ennek meg van a maga dokumentuma is, hogy én egy bizonyos ingadozás után csatlakoztam csak a Kommunista Párt-hoz, ez egy furcsa dolog, de ez a valóságban megtörtént, hogy noha én a történelemben az erőszak szerepével, és pozitív szerepével teljesen tisztában voltam és a jakobinusok ellen soha semmi kifogásom nem volt, de amikor fölmerült itt ez a kérdés, hogy mint merüljön fel az erőszak kérdése, és azt hogy én esetleg magam cselekedeteivel mozdítsam elő, kiderült az, hogy a teória az emberek fejében nem pontosan ugyanaz, mint a praxis,

és le kellett játszódnia egy bizonyos folyamatnak, amely mondjuk a november hónapot töltötte ki, ami után én december közepén csatlakoztam a Kommunista Párthoz.

E: Taktika-Etika tanulmány ebben az időben...

L: Az akkor íródott, és januárban jelent meg. Az a Taktika és Etika cikk volt az a belső leszámolás, ami az én számomra lehetővé tette, hogy belépjek a Kommunista Pártba.

E: Most ennek a kihatásai, először is ideológiai, nyilván a belépés tényével folytatódott egy ideológiai Auseinandersetzung.

L: Nézze a dolog úgy áll, hogy nem szabad megint elfelejteni s erre szerencsére van egy egész jó dokumentum a Sinkó Optimistái, hogy az intelligenciában milyen zavaros volt az egész ideológiai helyzet a kommunizmussal kapcsolatban és, hogy ennek a zavarosságát jellemezzem, azzal jellemezném, hogy én még a relative tisztán látók közé tartoztam - ezzel nem magamat akarom dicsérni, de ezt az általános hangulatot. Nem szabad elfelejteni, hogy a mi marxista műveltségünk még az olyanoknál mint én, aki olvastunk Marxot, nagyon kicsi volt. Mozgalmi és pláne forradalmi tapasztalatai senkinek nem voltak. S most megint tegyük hozzá - ezzel most egy kicsit nem ortodox álláspontot foglalom el - hogy rettentően tulbecsülték az emberek a Moszkvából jöttek politikai érettségét.

E: Akkor már a Párt megalakulásának a kezdetén megvolt ez az irányzatokra szakadás a párton belül? Moszkvai vagy nem moszkvai?

L: Nem, nézze, akkor a dolog meglehetősen kaotikus volt. És mi tulajdonképpen megörültünk minden moszkvainak, hogy kapunk tőlük valóságos információt és egy képet arról, hogy ott kint mi van, és hogy mit jelentenek ezek a dolgok teoretikusan. Én mond-

hatom, mindent megpróbáltam és ott voltak például Seidler Ernő nekem régi barátom volt, úgyhogy hát itten személyes kapcsolatok is voltak. Én mondhatnám, semmi értelmesen nem hallottam tőlük.

E: És a vitái azok csak önmagával folytak, vagy már akkor...

L: Azok lejátszódtak egyrészt a Vasárnapi Társaságban, részben pedig lejátszódtak... pl. én tartottam egy nagy előadást a Kommunista Párt Akadémiáján - ha jól emlékszem éppen az erőszak problémájáról és természetesen ezt megint a Sinkó jól leírja - hogy ott a Visegrádi utcában szakadatlanul folytak a viták és a párbeszéd. Nem én voltam az egyetlen, aki nem volt tisztában a dolgokkal. Az a komplikált helyzet volt, hogy mi meg voltunk róla győződve, hogy ez az egyedüli kiút, s nemcsak Magyarország akkori helyzetéből, hanem az emberiség akkori helyzetéből, másrészt a kiút teoretikus megalapozásáról s egyes alapjairól fogalmunk sem volt. Ezt tudniillik a mai Párttörténet nem tudja elképzelni, hogy egy funkcionernek nincs fogalma valamiről, ennélfogva ez nem létezik. És úgy néz ki a dolog, minthogyha Kunék egy leninista tudással érkeztek volna Budapestre, amelyet aztán a megfelelő forrásokon keresztül szétosztottak a többiek között, s egy bizonyos idő múlva már volt első osztályu tudás, másodosztályu tudás és így tovább. Én bevallom maguknak, hogy Lenin igazi teoretikus lehetőségéről én a bécsi emigrációban kezdtem el egy képet kapni és se Kuntól, se Szamuelytól, se senkitől az oroszoknál semmiféle komoly képet erről nem lehetett kapni.

E: Nem is olvashattak Lenint?

L: Nézze, abban az időben az egyetlen dolog, amit lefordítottak az Állam és a forradalom volt. Amelyet most hozzáteszek, egy a dolgokba be nem avatott és nem már marxista módon művelt ember a megírás ellenére nem érthet meg, mert tudniillik azt hiszi,

hogy egy Marx filológiáról van szó, minthogy tárgyalva vannak az összes marxi dolgok, azt hiszi, hogy egy ilyen dologról van szó, és nem látja - én is bevallom, és ezt később értettem meg -, ennek a dolognak az óriási teoretikus jelentőségét. Ugyhogy it-
ten én a magam részéről, a magam személyét illetőleg mondhatom, hogy teljesen felkészületlenül léptem be a pártba. Majdnem azt mondanám, hogy a pártban ebben a tekintetben nem tanultam semmit. És, hogy a tulajdonképpeni kiképzésért tanulóévek azok a diktatúrában és a diktatúra bukása után voltak, amikor a kommunisták egy része hozzálátott ahhoz, hogy a kommunista értelemben vett marxizmussal megismerkedjék és azt elsajátítsa.

E: Szóval Lukács elvtárs nem tartozott korábban semmilyen olyan csoporthoz, amely a kommunista pártba együttesen lépett be?

L: Nem.

E: Akkor mindek tulajdonítható az, hogy viszonylag hamar mégis népbiztos lett? Az addigi hírnevének?

L: Egyrészt az, hogy Kun és Szamuely nagyon praktikus emberek voltak. Én utóvégre, ha nem is egy elsőosztályú, de ugynevezett neves író voltam. És ezt ők egy pozitívumnak számították föl. Én meg vagyok róla győződve, hogy azt az első előadásomat a nagy előadássorozatba szintén nem tartották volna meg, hogyha ez a bizonyos renomé nem előzte volna meg a dolgot. Ugyhogy ez kétségkívül egy bizonyos szerepet játszott. A másik kérdés az, hogy amikor februárban letartóztatták Kun Bélát, akkor megalkult egy második központi bizottság és a Vörös Ujság annak a vezetése alatt folytatódott. ~~Most minden kérdést közzétesznek~~
Most nekünk sikerült egy bizonyos tekintélyre szert tenni, így mondjuk a baloldali szociáldemokraták, a Landler csoport és az ilyenek szemében és az emberek tulajdonképpen azt lehet mondani

meg voltak lepődve, hogy miután lefogták a Kommunista Párt egész garnituráját, megjelenik egy Vörös Ujság, amely az ő véleményük és a közvélemény egy része között, jobb volt a régi Vörös Ujságnál. Ezt én nem tudom megítélni. Én csak abból az anekdotából tudom csak a dolgot. - Én az apámmal ezekről a kérdésekről persze soha nem beszéltem. És az apám, aki egy ilyen szociálpolitika felé hajló kapitalista volt és ezeknek a magánalkalmazott szövetségének valami elnöke vagy ilyesvalami volt. Tudom, hogy találkozott egyszer egy emberrel és legnagyobb megdöbbenésére azt mondta az, hogy: nézze igazgató ur, ez igazán nagyszerű, amióta a kedves fia szerkeszti a Vörös Ujságot, az sokkal jobb mint régen volt.

E: Ez jó történet nagyon. Azt Lukács elvtárs szerkesztette?

L: Nem, ezt egy csoport szerkesztette, tulajdonképpen hivatalosan kinevezett szerkesztő a Rákos Ferenc lett volna, de az nem számított semmit, de ott volt az Alpári, a Bolgár, a Révai és én, akik de facto szerkesztettük. Most hogy, hogy került a közvéleménybe, hogy azt én szerkesztettem, az egy másik kérdés. Valószínű ez megint onnan, hogy ebből az egész csoportból mégis én voltam a legismertebb név, úgyhogy abban is, hogy én népbiztos lettem, nagyon sok ilyen véletlen konjunktúra van.

E: S mondjuk a frakció harcok? Csak Bécsben? Ezek legfeljebb személyi ellentétek voltak?

L: Csak Bécsben. Itten volt egy csoportja a magyar vezető embereknek, akik elégedetlenek voltak azzal, hogy Kun - mint ők mondták - minden kérdést előzetesen a Weltnerrel tárgyal meg és csak akkor kerül a dolog a kommunisták elé. Most kialakult így a csoport, semmi különösebb titok nincs benne, a Lengyel Gyula, Bolgár Elek, Rudas László és én voltunk ennek a csoportnak a tagjai, akik megpróbáltuk Kun Bélát - ahogy mi mondtuk - egy

kicsit balfelé és a kommunisták felé mozgósítani. De ez még nagyon távol állott attól, hogy ez egy tényleges frakció lett volna.

V: Ez valóban úgy volt, hogy a Weltnerrel beszélt meg mindent a Kun Béla.

I: Nézze, ennek két oldala van, az egyik oldala, hogy ezt tényleg kellett, végre a szociáldemokratákkal volt a közös kormány. Ezzel azt akarom mondani, a Szociáldemokrata Párt együtt maradt mint szervezet, a Kommunista Párt, amely akkor kezdett csak szervezkedni, teljesen felbomlott, tehát egész világos, hogy egy bizonyos mértékig Kunnak a szociáldemokratákkal ezt a kapcsolatot tartania kellett. Másrészt mi elégedetlenek voltunk, hogy a diktatura bizonyos fokig, hát nem terenti meg, ilyen mérföldes lépésekkel azt a földi paradicsomot, aminek mi, a kommunizmust akartuk. Amikor földi paradicsomot mondok, akkor ezt képzelje el egy nagyon szektárius aszkétikus módon, egyáltalában nem a tejjel-mézzel folyó Kánaánról volt szó, hanem arról, hogy az élet lényeges kérdései megváltozzanak. Most ezek a hangulatok voltak a diktatúrában, amik azután megnyilvánultak bizonyos konkrét kérdésekben is. Még olyan kérdésekben is, ahol az én véleményem szerint az ellenzéknek volt igaza. Tudniillik abban a bizonyos Clemenceau-jegyzék kérdésében, ahol Kun egyszerűen ilyen államférfi módon becsapódott. Tudniillik elhitte Clemenceau^{ha}nak, hogy mi visszavonjuk a Cseh határról a katonáinkat, akkor a románok is vissza fogják vonni a magukét. Itt Clemenceau egyszerűen becsapta Kun Bélát és mi ellenzék annyiban voltunk okosabbak, mint Kun, hogy tudtuk, hogy itt egy becsapásról van szó, és hogy nem nyerünk semmit azzal, ha elfogadjuk a Clemenceau jegyzéket. De ez mind abszolúte nem ok arra, hogy itten bármiféle értelemben frakcióról lehessen beszélni.

E: Ezt az anyagot természetesen zártan kezeljük, nem akarjuk kiadni. De mégis izgalmas, s erről alig van szavahihető nyilatkozat eddig még. Nyilván nem is lehet. Mégis, hogyan alakult ki, vagy mi volt ebben a... tudom, hogy később volt és már Ausztriában, de mégis mi volt ennek az oka...?

L: Nézze, a dolog úgy állt, hogy ennek nagyon különböző okai vannak. Az egyik dolog megindult mindjárt az emigrációban. Olyan módon, hogy az emigráció egy része Landler körül, más része a Kun körül csoportosult. Most itten ezek a dolgok rendkívül cseppfolyósak és egyáltalában nem szilárdak voltak, mert én visszaemlékszem, kb. 19 decemberében lehetett egy beszélgetésem Landlerrel, amikor Landler visszajött a Rarlsteirni [!] internálásból és fölvetette nekem kvázi a szövetséget Kun ellen. S akkor én, most megint, hogy a tényeket mondjam, egyáltalában nem egy elvi módon feleltem: de azt mondtam, hogy a maga környezete a Pogány József és mások semmivel sem jobbak Kun környezeténél. És én a Pogánnyal éppoly kevésbé vagyok hajlandó összeállni, mint a Vágó Bélával. Most itten, csak annak jellemzésére mondom, hogy mennyire ilyen dolog volt, és később mint tudja talán, a Pogány Á az át is ment a Kunhoz és egy másmilyen differenciáció jött létre, amit támogatott természetesen az, hogy Bécsben az emigráció vezetőrétege, amikor [?] nem kellett cselekedni, mégis fölhasználta az időt bizonyos fajta ilyen orientációra és egy ilyen, hát nemtudom én újjáalakulásra. Most itt van egy nagyon lényeges kiindulópont, tudniillik a Kun Béla módszereinek a kérdése, ahol aztán - ahogy én most utólag látom - ő találkozhatott egyszer vagy kétszer Leninnel, de Leninhez neki borzasztó kevés köze volt. Ő alapjában véve a Zinovjev féle bartmachereknek az iskolájába járt és egy ilyen tipikus Zinovjev

tanítvány volt, aki demagógiával, erőszakkal, ha köll megvesztegetéssel és nem tudom én ilyenekkel teremtett magának egy ilyen pártot és egy ilyen renomét, és ezért az első összeütközés egy ilyen megvesztegetési kérdés körül robbant ki az ugynevezett arany-ügy körül. Nem tudom, erről biztosan hallottak maguk, vagy nem?

E: Hallottam róla, de nem tudnám pontosan. Valami olyasmi, Kosztolányi Édes Annájában utalt erre, hogy Kun Béla az arannyal kirepült.

L: Hát nézze, a dolog úgy állt. Kun 1920 nyarán kiment Moszkvába és a dolgok itten folytatódtak hát így-ugy Bécsben ilyen emigráns organizációban és egyszer megtörtént, énnekem véletlenül, hogy-hogy nem, a követség egy pár emberével volt személyes kapcsolatom és figyelmeztettek engem arra, hogy érkezett most a Vágó címére egy csomag, amelynek a sulya tulságosan nagy a terjedelméhez képest. Ezt én közöltem Landlerral, mindnyájunknak az volt a gyanunk, hogy a Kun itten valami pénz küldött a maga hiveinek. Az összes részleteket nem tudnám mind felsorolni, tény az, hogy igen gyanussá vált a számunkra, hogy azok közé, akik ilyen pénzben részesültek, a Rudas is tartozik. Most erre én megpróbáltam - ami nem volt egy nehéz dolog, mert Rudas a világ leggyávább emberei közé tartozott - a Rudasra ráijeszteni, hogy milyen nagy bajok származhatnak abból, hogy ő egy ilyen dolgot csinál, kizárhatják a pártból, meg mindenféle. Egy szóval a Rudas nekem tökéletesen beugrott és bevallotta, hogy érkezett itten úgy tudom, hogy 5 kg. arany érmek formájában, amelyet a Vágó egy lista alapján, amit Kuntól kapott, kiosztott és őneki ez a része benne, ezt meg is mutatta nekem. S akkor Landlerral együtt rávettük a Rudast, hogy adja vissza a Vágónak ezt a dolgot, hogy ő mint becsületes kommunista egy ilyen dologban

nem vesz részt. Ezzel pillanatnyilag elsimult a dolog a felületen, de a Vágó és a Rudas között egy halálos ellenségeskedés származott ebből és egyszer egy ülésen, egy ilyen emigráció ülésen ez kirobbant és az egymással való veszekedés közben az egyik a másiknak a szemébe vágva a dolgot kiderült az egész arany ügy. Mire azután hát én: bizottság Vágó kizárására és így tovább, és az egész dolgot a Komintern elé kell terjeszteni. Ez 21 tavaszán történt és a magyar delegáció, amely kiment a III. Kongresszusra azzal volt megbizva, hogy ezt a kérdést valami formában rendezze. Most ez a Komintern elé került s itt egy bizottságban a Kun számára kellemetlen dolgokat mind elsimították és a Komintern ki-nevezett most egy központi bizottságot, amelynek 4 tagja a Kun híveiből állott és három landlerista, tudniillik Landler, Hirosh és én. Ebben a központi bizottságban a Pogány József volt a Kun fő embere és ő megpróbált most egy ilyen magyar politikát csinálni egy ilyen Zinovjev féle radikalizmussal és mindenféle lát-szat dolgokkal, amihez tartozott - és itt jövünk a lényeges kérdéshez -, hogy az egy elvtelenség, ami Magyarországon van, hogy mindenki aki szakszervezeti tag, a szakszervezeti tagságából levonják a szociáldemokrata párttagsági adót és ezzel az emberek automatikusan a szocdem párt tagjaivá válnak. Hogy most a kommunistáknak, az illegális kommunistáknak Magyarországon be kell szüntetni azt, követelni kell, hogy a szociáldemokrata pártadót nekik ne számítsák be a szakszervezeti járulékba. Most Landler, mint egy okos ember ennek rögtön ellenállt, mert ő azt mondta, hogy mit lehet egy ilyen esetben Magyarországon egy illegális kommunistának tenni? Ha ő megtagadja a szocdem pártadó megfizetését, azt két okból teheti, az egyik az, hogy kommunista, akkor rögtön becsukják, a másik az, hogy sárga, akkor a pártban válik lehetetlenné. Vagyis, hogy itten szektáns és helytelen intézke-

désről van szó. És ennek a kérdésnek a megvitatásakor, minthogy a Pogány ezt mindenáron körösz túl akarta kényszeríteni Landler és Hirosih és én otthagytuk a központi bizottság ülését, kiléptünk a Központi bizottságból és a bécsi párt elé vittük ezt a kérdést. Ez volt tulajdonképpen a lényege a pártszakadásnak.

E: Ez nagyon érdekes, hogy egy ilyen merőben praktikus kérdésből...

L: Nézze a Landlert a Hirosihtól, a Landlert a Kuntól - és ez tett engem a Landler igazi hívévé - az választotta el, hogy a Landler nem egy programot csinált, aminek segítségével ő szerepelt volna a világ előtt, mint a kommunistáknak a vezetője és így tovább, hanem ő kizárólag a magyarországi mozgalom ujjaélesztésének a praktikus lehetőségeit tartotta szem előtt. És ez én-rám igen nagy benyomást tett, és én attól fogva lelkes híve voltam a Landlernak, minden kérdésben.

E: S Kun ehhez az anyaghoz hogy jutott hozzá? Ezt Magyarországról vitte volna el?

L: Ez utólag kiderült, hogy az orosz forradalom idején történt rekvizíciónak az eredménye, tudniillik egyszerűen a Kunnak hívei vagy híveinek egy csoportja rekvirált valahol aranyat, és azt ellopta egyszerűen. S az a két és fél kiló arany ott feküdt a Kunnál az ő saját privát használatára.

E: Igen, mert volt egy ilyen pletyka, hogy a Kun Magyarországról elrepülvén...

L: Hát nézze, ilyen mesék aztán keletkeztek, a Kunék, akik így az akkori polgárháboru idején partizánok, partizáncsoportok voltak, hát én meg vagyok róla győződve, hogy az orosz partizánok is zsákmányoltak és loptak. Olyan partizánok a világon nincsenek, akik csak beszolgáltatják a dolgokat.

V: Most talán vissza kéne térni a tanácsköztársaság idejére. És kicsit a népbiztosság körüli, a népbiztosság rendeleteire, hogy miért ebben a sorrendben jöttek ki...

E: Igen, hogyha Lukács elvtárs tudna valamit mondani a népbiztosi tevékenységéről és aztán arról, hogy a feladatokat mi határozta meg.

L: Erről nagyon keveset lehet beszélni. Tulajdonképpen itten két dolog állandóan összefolyik, az egyik az, hogy az emberekben élt egy nagyon erős és komoly gyűlölet a kapitalizmus és a kapitalizmus mindenféle formáival szemben és, hogy ezeket mindenáron és minél gyorsabban meg akarta semmisíteni. Ez kétségkívül szerepet játszott a párt kulturpolitikájában, amelyben ilyen kísérletek történtek arra, ami most a legalapvetőbb részében helyes, csak a keresztülvitelben naiv, hogy tudniillik a művészi alkotásoknak az árukarakterét megszüntetni, és kivonni őket az áruforgalomból és megszüntetni azt, amiről a Kommunista Kiáltvány is beszél, ugye, hogy a költő és a művész egyaránt hát áruvá válik a kapitalizmusban. Ezek a bizonyos ilyen írói és művészi kataszterek mind azt a célt szolgálták, hogy hogyan lehetne a művészek életét anyagilag függetleníteni attól, hogy eladják-e a műveiket vagy nem. Eztkevéssel a diktatura után már egyszer világosan láttuk, hogy ez naiv dolog volt. S ezt valamiképpen, mint egy kommunista intézkedést védelmezni egy nevetséges dolog lett volna. A másik oldalon természetesen volt ennek a mozgalomnak, még művészileg is, az a nagyon pozitív oldala, hogy az irodalmi és művészi direktóriumok révén a művészet és irodalom igazgatását a művészek kezébe tette át, ez megnyilvánult a legélesebben azon a területen, ahol az igazi tudatos művészek voltak, ahol tudniillik Bartók, Kodály és Dohnányi képezték a zenei direktóriumot és ők tényleg a zene terén egy diktaturát gyakoroltak,

amely a Bartók-Kodály irányzatnak a győzelemreviteléből állott. De például állott egy opera reformból is, amit hát - jellemzésül az szolgál, hogy egy nagy premier volt a diktatura alatt, az a Verdi Othellójának a magyar bemutatója. Most ez egy gyengébb formában fennállt a képzőművészet terén, ahol hát olyan emberek, mint a Ferenczy Béni, Ferenczy Noémi, Nemes Lampért és ilyenek játszottak szerepet, szövetkezve bizonyos igen tehetséges fiatal művészettörténészekkel, mint amilyen volt hát a Pogány Kálmán, Vilde János, Antal Frigyes, aki később ismertté is vált és ezek segítségével létrejött a magántulajdonbanlévő műalkotásoknak a szocializálása, ami egy olyan kiállítást teremtett 19 nyarán, amelynek párja az egész világon alig volt. Hivatkozhatom itt egy igazi hozzáértőre, Dvorzsákra, aki azt mondta, hogy ez abszolút mintaszerű és nagyszerű - megjegyzem egy konzervatív ember volt politikailag Dvorzsák - de attól, hogy a gyűjtőktől elszedték a képeket és a muzeumba vitték őket, ez azért tetszett neki. Egyszóval és ez még gyöngébb mértékben fennállt az irodalomra, de kétségtelenül fennállt. Most ehhez hozzájárul még egy mozzanat, hogy volt a diktaturát megelőző időben a tanárok, főképpen a középiskolai tanárok között egy radikális mozgalom és a közoktatásügyi népbiztosságnak sikerült az - zárójelbe mondva, hogy ezt egy éjjel harcoltam ki Kunfi ellen, azzal, hogy nekem voltak a jobb idegeim és reggel három felé Kunfi már nem bírta idegekkel és belement a dologba -, hogy tudniillik mi a minisztériumban a miniszteri titkártól fölfelé kidobtuk minden régi vezető embert és ennek a szakszervezeti radikális tanár és tanító mozgalomnak a vezető embereit, Antal Márkot, Hajtait, meg nem tudom én még másokat tettük meg az összes egyetemi osztályok vezetőinek. Ennyiben itten tényleg történt egy változás, amely változás csak annyit jelentett természetesen, hogy a kezdet-kezdetén volt egy

komoly programnak a kidolgozása, amely program - ezt azért érdemes megemlíteni - azonos azzal a programmal, amit a 45-ös forradalom valósított meg: a 8 osztályos kötelező iskola, 4 osztályos középiskola és azután az egyetem. Ez már a diktatura reformprogramjában benne foglaltatott.

E: Most abban az időben az írókkal való kapcsolat?

L: Nézze, az íróknak is volt egy ilyen író-direktóriumuk.

E: Kassák?

L: A Kassák is benne volt, meg a Déry is benne volt. Kb. Osváthtól Déryig és Kassákig minden irányzat képviselve volt.

E: Babits is benne volt?

L: Biztosan benne volt.

E: Ő katedrát is kapott?

L: Babits katedrát is kapott.

E: Ez ellen eleinte semmi kifogása nem volt.

L: Nézze, ez az összes dolog, hogy az embereket kényszerítették... Ki kényszerít kit egy katedrát elfoglalni? Természetesen, nézze, egy kellemetlenebb dolog van, a Kassák leírja az önéletrajzában, hogy én őt revolverrel akartam a frontra kényszeríteni. A dolog először egy marhaság. Mert ha a Kassák véletlenül, mint politikai megbízott kint lett volna a fronton, ha az én területemben van, én hazaküldtem volna. Nemhogy kiküldtem volna. Másodszor pedig, az igaz megint, hogy nekem volt, nem a diktatúrában szereztem, már jóval előbb volt egy ilyen zsebpisztolyom, amit régebben is szoktam utazásokkor hordani, de mondhatom, hogy a diktatúrában egyetlen egyszer vettem elő, akkor igaz, hogy nagy sikerrel, egy humoros esetben. Tudniillik én... Pesten voltak ilyen anarchisták, akikkel mi egy kutya-macska barátságos viszonyban voltunk, egyszer azonban a VIII. kerületben ők túl sok lakást rekviráltak maguknak és minthogy én kaptam ifjúságunk panaszokat én onnan őket

kidobtam és az ifjumunkásokat beültettem azokba a helyekbe, és erre egy szép napon megjelenik egy anarchista küldöttség minálunk, félretolva az előszobai titkárt, bejönnek a szobámba egészen úgy, mint most a németek és elkezdnek kiabálni és hát az egyik kiabáló azt mondja, hogy az amit a Lukács elvtárs csinál, azért a Lukács elvtársat egyszerűen agyon kellene lőni. Erre én a zsebembe nyultam, kivettem a revolvert, letettem az asztalra és azt mondtam: tessék. És erre egy nagy csönd állott be és 5 perc múlva leültek az anarchisták és békésen megtárgyaltuk az egész ügyet. Ennyiben mondhatom, hogy a revolveremmel nagy sikert értem el a diktatúrában.

E: S a Kassákkal nem is volt semmilyen összezördülése, emlékezete szerint?

L: Nézze én a Kassákkal... Valószínűleg a Kassák éppen úgy utált engem, mint én utáltam a Kassákat, nekem meg volt az okom rá. Én tudniillik különös tisztelettel a Kassák költészete iránt sose viseltettem, de amikor beléptem a Pártba, akkor a Kassák ott nyüzsgött, mint egy bennfentes és én abszolút elismertem őt egy kommunista írónak, most bekövetkezett a Kunék februári lebukása, akkor egyszerre a Kassákék lapjában megjelent, hogy az rágalom, mintha ők kommunisták volnának, Kassák az örök forradalomnak a hiva, ami független minden párt és nemtudom én kicsodától.

E: Igen.

L: Erről már megvolt a magam véleménye. Amikor aztán március 21-én a Kassák megint a kommunizmus hivatalos udvari költője akart lenni, ez már az én polgári radikális gyomromnak túl sok volt és én a Kassákat azóta mint egy jellemtelen frátert utálok. És most a Kassák mindig törekedett arra, hogy ő legyen a kommun hivatalos költője. Ez ellen én mindig tiltakoztam. Szerintem a kommünnek nincs hivatalos költője, minden irányat, amely eltűr-

hető a kommunizmusban, szabadon irt és az az ideológia érvényesül, amelyik tud érvényesülni. Viszont ugyanakkor én Kassákékat mindig megvédtem, amikor a szocdemek és a szakszervezeti bürokrácia egy elnyomási kampányt indítottak ellenük. Elnyomni nem hagytam őket, de nem türtem, hogy hivatalos művészet legyen. És e körül Kassákéknál is és a szocdemeknél is, sőt hozzáteszem még Jásziéknál is szakadatlanul volt az, hogy ezek kommunista csatlakozásokkal akarták a hivatalos pozíciójukat megerősíteni. Ezt azt hiszem már elmondtam Jászival kapcsolatban is. Fölmerült egyszer Kunfival kapcsolatban, amikor a szocdemek átvették az Uj Időket mint a maguk lapját, akkor Kunfi nekem fölvetette, hogy lépjek be a szerkesztő bizottságba. Én ezt megtagadtam, mondtam: ti átvettétek az Uj Időket, csináljátok az Uj Időket, ahogy akarjátok, én abba nem szólok bele. Most ez volt a viszony a Kassákékhoz.

E: Most Babits abban az ominózus cikkében, amelyben magát mosta és mentette 19 vagy 20-ban, abban elmondja, hogy egyszer Balázs Bélával Lukács elvtárs nevének megemlítése nélkül, meglehetősen becsmérlő jelzőkkel ellátva fölkeresték volna Babitsot.

I: Én soha nem kerestem fel Babitsot. Én Babitsossal, ismétlem, életemben kétszer találkoztam. Egyszer a Szabó Ervinnél és egyszer a Mannheimmel való közös vacsoránál. Attól fogva én Babitsot nem láttam soha. Hogy a Balázs érintkezett-e vele vagy nem, azt én nem tudom.

E: A Balázzsal való barátság a kommün alatt megmaradt?

I: Igen.

V: Kik azok az írók, akik feljártak a népbiztosságra valami hivatalos ügyben?

I: Nézze, a dolog úgy állt, minden író följárt.

V: És miket kértek?

L: Például a Kosztolányi akart csinálni egy kollektívét, a Tőke lefordítására alakult.

V: Ez nagyon jó lett volna, ha le is fordítja.

L: Egyszóval a legkülönbözőbb dolgok voltak. Én erre nem tudok visszaemlékezni, minden esetre azok az összes mesék, minthogyha nem tudom én itten a Balázs ebben a tekintetben valamiféle kiváltságos szerepet játszott volna, ez mind mese, a Balázs dolgozott a népbiztosságban és egy időre kiment a frontra.

V: Mindenesetre ha a Tőkét a Kosztolányi fordítja le, az jobb lett volna, mint a Rudas fordítás. Az teljesen biztos.

E: Lehetséges.

L: Nem tudom. Magyarország szempontjából igen, de ne felejtse el, hogy abban, hogy engem ideológiailag olyan mélyen megvetettek a magyar írók, ebben nem is annyira Marx, mint Hegel játszik egy nagy szerepet. A magyar diktatura előtti közvéleményben - most megint nem íróra, de például Polányira hivatkozhatom. Én egyszer jelen voltam egy Pikler szemináriumon, amelyben a Polányi mint egy humoreszket olvasott fel a Fenomenologie des Geistes-ből. Hogy lehet filozófiát így írni, s felolvasott egy hosszú mondatot és ezt egy óriási röhögés követte és aztán megint egy hosszú mondatot és megint egy nagy röhögés követte. Szóval, hogy a Marxnak a Hegelhez való stilisztikai viszonyát a Kosztolányi tudta-e volna magyarra áttenni, abban én erősen kételkedem.

E: Csak, hogy a multkor Lukács elvtársat fordítottam, akkor kellett nekem idézeteket áttennem és rájöttem, hogy csaknem minden mondat, amit a Rudas és Nagy Tamás lefordított, az teljesen használhatatlan. És tartalmilag sem jó.

L: Én csak az ellen beszélek...

V: Jó népszerű olvasmány lett volna. Impresszionista...

L: Kosztolányi is hamisított volna.

V: Persze, hogy hamisított volna.

L: De hogy Marx tartalmaiból mi maradt volna meg, ebben én nagyon kételkedem. Ebben a tekintetben én mindig egy teljesen magányos álláspontot foglaltam el a magyar irodalomban.

E: Igen.

V: Most a Vöröshadsereg megalakulása után, hogy módosult a maga munkája?

L: Annyiban módosult, hogy amikor beállott áprilisban ez a cseh-román támadás, akkor a népbiztosság hozott egy határozatot, hogy a népbiztosoknak, ha jól tudom fele menjen ki a hadseregbe politikai megbízottnak, fegyelmezni a hadsereget. Én erre azonnal jelentkeztem és el is küldtek engem Tiszafüredre, ahol ott egy bizonyos ilyen védekező hadsereg állott. Hát az a Tiszafüred védelme nagyon rosszul sikerült, mert a pesti vöröskatonák puska-lövés nélkül elszaladtak. És ezzel a másik két zászlóalj, amely hajlandó lett volna tisztességesen védeni Tiszafüredet, természetesen hát nem védekezhetett úgy, hogy a hátukba berohannak a románok, úgy hogy Tiszafüred elesett. És akkor én nagyon energikus módon állítottam helyre a rendet, amennyiben, amikor átmentük Poroszlóba, összehívtam egy rendkívüli hadbírószágot és ennek az elszaladt zászlóaljnak 8 emberét ott a főtéren főbelövettem. Ezzel a rend ott nagyjából helyreállott. Később azután átalakult a misszióm úgy, hogy az egész ötödik hadosztály politikai megbízottja voltam, amellyel együtt azután csináltuk az előnyomulást a csehek ellen egészen Rimaszombatig. Rimaszombat bevételenél én még részt vettem, akkor aztán visszarendeltek Pestre és ezzel megszűnt a kapcsolatam a Vöröshadsereggel.

V: És ezalatt a népbiztosságon mi volt?

L: Ezalatt a népbiztosságot az osztályvezetők vezették és ha egy nyugodt nap volt én beszereztem magamnak egy külön vonatot, amely állott egy mozdonyból és egy harmadosztályu kocsiból, és amikor úgy taksálta a vezérkar, hogy most egy 24 óra nyugalom van, akkor este fölutaztam a különvonatommal Pestre, délelőtt bementem a népbiztosságra és délután a különvonatommal vissza-utaztam.

E: Jó, hogy ilyen kis ország vagyunk.

L: Igen.

E: Erre Oroszországban nem lehetett volna...

L: Nem, de itt Magyarországon ezt meg lehetett csinálni.

E: Még 56 előtt mesélt Lukács elvtárs egy elég tragikus szakács...

L: Nem emlékszem.

E: Azt, hogy elsikkasztottak valami ételmet, mesélt valami ilyesmiről.

L: Nem emlékszem rá. A népbiztosságnál nem lehetett, mert...

E: A hadseregnél, valami szakács elsikkasztott ételmet.

L: Csak arra tudok visszaemlékezni, hogy én katonailag csak a legföltünőbb dolgokban tudtam természetesen ellenőrizni a dolgot. Erre kitaláltam magam számára azt a jó módszert - ami megjegyzem, az ellenforradalmi vezérkari főnökünk valahány szor szóbakerült ezer darabra szakadt dühében. Mondtam neki, nézze maga egy katonára, magának megvan a katonai nyelve, úgy ahogy nekem megvan a magam filozófiai nyelvem. De én katonai dolgokhoz nem értek. Ha maga azt mondja, hogy ezt a zászlóaljot innen ide kell vezényelni, akkor ne mondjon nekem csoportosítást, összevonást, meg mindenféle szakértői dolgokat, mert azokhoz én nem értek, hanem magyarázza meg úgy, hogy én azt megértem.

V: Ez a Böhm volt?

L: Nem, dehogyan, egy kis ember, hát a hadosztálynak a vezérkari főnöke. Mondjuk egy volt százados, vagy egy volt őrnagy. És ez természetesen őrült dührohamokat kapott.

E: Igen, mert hát ő egy hivatásos tiszt volt...

L: Hivatásos tiszt volt és mert ő tényleg szabotált. És azokkal a polgári nyelven tényleg nem lehetett megmagyarázni. Mert azt én már Clausewitzből tudom, hogy egy komoly katonai tervet polgári nyelven nagyon jól el lehet magyarázni. Szóval voltak ilyen differenciák és méghozzá én kitaláltam egy igen jó módszert, hogy tudniillik állandóan kijártam a frontra, de kb. két-három kilométerrel a front előtt megállítottam az autómát és valami bokorban elhelyeztem, és hirtelen megjelentem a csapatoknál, mégpedig először a konyhában. A konyhában rögtön adattam magamnak az ételekből és így tovább. Ugyhogy a szakácsok rettegtek tőlem. Mert sose lehetett tudni, hogy én mikor fogok egyszerre a konyhába benyitni, amikor már nem lehet előkészíteni semmit és stb. Én ebben láttam...

E: Igen, ez a materializmus gyakorlatban, hadosztályparancsnoki munkára való levitele. Konyhánál kell kezdeni.

L: Itten két dolog volt, ami az emberek gondolkodására fontos volt. Az egyik a konyha, a másik a posta. Az, hogy pontosan megkapják a leveleket. És én nem tartom magamat egy kiváló katonai szervezőnek. De ezt a két dolgot a hadosztálynál rendbehoztam. Tisztelegés kosztot kaptak a katonák és naponként megkapták a postát.

V: És magának a magasabb hadvezetéssel, Stromfelddel és Böhmnel nem volt semmi kapcsolata?

L: Nézze, általában véve mi végrehajtottuk azokat a rendeleteket, amelyeket kaptunk. Én csak egy esetben szabotáltam meg a rendeletet, amikor volt ez a május elsejét megelőző nagy román támadás, amelyben énnekem az volt a véleményem, hogy a mi hadosztá-

lyunk, amelyik ezen a Tiszafüred-Eger vonalon mozgott, és ahol komoly magyar csapatok, megint csak Szolnokon voltak, ott közben volt egy híd a Tiszán Kisköszegnél, amelyet nem védett senki. Most én azt követeltem, hogy vagy tud a hadvezetőség ott egy hidvédelmet szervezni, vagy pedig a hidat fel kell robbantani, mert különben a csehek egyszerűen besétálnak köztünk és Szolnok között és van. Ebbe Stromfeld mindenféle katonai okokból nem akart belemenni. Mire én kérdés nélkül felrobbantottam a hidat.

E: S ebből nem lett semmi?

L: Nem lett semmi, mert Stromfeld utólag azt mondta, hogy igazam volt, hogy katonailag nekem volt igazam.

V: Öt jól ismerte?

L: Nem. Stromfelddel azután később barátkoztunk össze. Amikor ő a Kommunista Párthoz csatlakozott.

V: Most még talán a menekülése körülményeiről kérdezném, de ha...

E: Én , hogy a bukás utáni... Ugy emlékszem, hogy Lukács elvtárs volt megbizva azzal, hogy...

L: Nézze, a dolog úgy áll, hogy én a fronton voltam azzal a küldetéssel, amikor a románok átjöttek a Tiszán, hogy próbáljam meg az ötödik hadosztályt még rendbehozni. Ez abszolúte nem sikerült és én késő este érkeztem meg autón és kérdeztem az ottlévő elvtársakat, hogy hát mi a pártnak a véleménye. S a pártnak az volt a véleménye, hogy Korvin és én maradjunk otthon az illegális mozgásban, elevenen tartani és vezetni. Én akkor se tartottam azt, hogy Korvin és én vagyunk a legalkalmasabbak erre a feladatra, mert ha voltak kommunisták, akiket sokan ismertek, akkor éppen mi voltunk azok. Korvin még a külsejénél fogva is: feltűnő típusos ember volt.

E: Pupos volt?

L: Pupos.

E: S mért őt hagyták itt?

V: Ennek volt már valami ellenséges jellege?

L: Nézze, bizonyítani ezt nem lehet. Énnekem azért a titkos meggyőződésem az, hogy Kun Béla azt találta, hogy mi mártiroknak nagyon alkalmas emberek vagyunk.

E: Igen, hát Korvin le is bukott hamar.

L: Igen. Korvin le is bukott hamar, igen. És itt aztán ismerőseim megcsinálták azt, hogy a Budapesten tartózkodó német átvonuló hadsereg, hogy is hívták, likvidációs állapotban volt, s a likvidációval kapcsolatban német katonatisztek szakasza járt Bécs és Budapest között és én mint egy ilyen német katonatisztnak a sofőrje mentem ki Bécsbe.

V: Mikor volt ez?

L: Ez volt 19 szeptember elején.

E: Ez kb. 3-4 hétig volt.

L: Kb. 5 hétig. A dolog úgy állt, hogy itt nemcsak a Korvint fogták el, ami már eleve az egész munkát lehetetlenné tette, hanem abban a lakásban, ahol én voltam, Máté Olgánál a Zalai Béla özvegyénél voltam elbujva, ott volt egy házkutatás és ott - tisztán az én életemet jellemző szerencsém közé tartozik - hogy ott volt egy házkutatás és én nem buktam le.

E: Szinte elképzelhetetlen, hogy egy rendes házkutatáson az ember ne bukjon le.

L: A dolog sokkal egyszerűbb, mint ahogy az emberek gondolják. Hozzá kell tennem, hogy bizonyos érdemeim ebben vannak. Tudniillik a Máté Olga, mint egy nagyon derék asszony, az ő lakása állt egy kis szobából, amiben a leányával lakott, egy nagy atelierből és az atelierhez csatlakozott a padlás. Az atelier-ben volt

egy divány és azon aludtam én. És a mindennapos vita az volt, hogy a Máté Olga mindenáron ágyat akart vetni nekem. Én pedig ez ellen tiltakoztam, mert azt mondtam, hogy mi történik, ha éjjel valami baj van? Akkor ha csöngetnek, én minden további nélkül át tudok menni a padlásra. A padláson nagyon jól kiismertem magamat és ki is volt már előre számítva, hol van egy olyan nagy láda, ami mögé el lehet ilyenkor bujni. És ha a diványt nem megvetett állapotban találják, senki se gondol arra, hogy ebben a diványban ember lehetett. Hát ebben a harcban én nehezen győztem a Máté Olga fölött. Egyszer reggel három óra felé tényleg egy ilyen csöngetés van. Most létrejött egy szép normális házkutatás, amelyet én meghallgattam abból a láda mögé bujva. S minthogy a följelentés arról szólt, hogy ő állítólag Kun Bélát fogadta és lefényképezte és nem abban volt a följelentés, hogy valaki rejtőzik nála, mert ezt nem láthatta senki. Tudniillik én délután jöttel föl poggyász nélkül, és egy fényképész nőhöz természetesen szakadatlanul járnak az emberek. Az se a házmesternének, aki a liften föl vitt, nem tűnt fel, hogy a Máté Olga-hoz jön egy ur. Minden délután ötven vagy tizen jöttek. Ugy hogy nem is sejtették azt, hogy ott rejtőzhetik valaki, és egy másfélórás-kétórás ottlét után nyugodtan távoztak. Persze, ezzel a lakás számomra lényegileg megszűnt, mert azt megkockáztatni, hogy ezt még egyszer megcsináljuk, azt nem lehet, és ilyen módon jött létre az a megállapodás, hogy én kimenjek Bécsbe.

E: Most már akkor ezt is pontosan tudjuk.

V: S akkor talán legközelebb a bécsi emigrációval folytatjuk.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.